Prijs 20 Cents.

TJIBOLANG

(Afdeeling SOEMEDANG)

DOOR

J. VERHOEVEN

ZENDELING-LEERAAR TE TJIDĚRĚS (WEST-JAVA).

PERPUSTAKAAN MUSEUM
PUSAT
XXIX-
998

N DOOR
NDINGSVEREENIGING
ROTTERDAM.
5.

Rp 287-290c XXIX 998

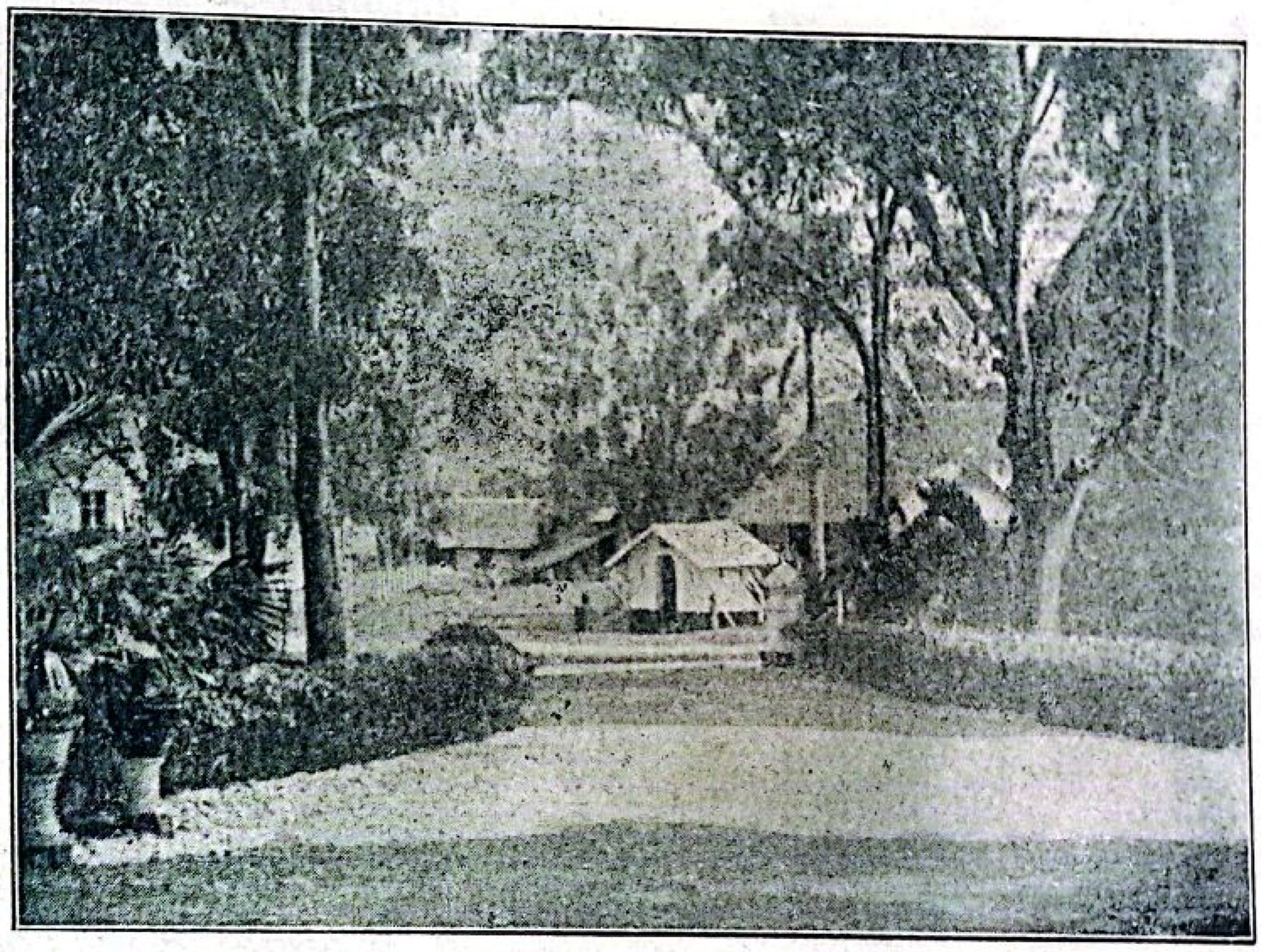
TJIBOLANG

(Afdeeling SOEMEDANG)

DOOR

J. VERHOEVEN

ZENDELING-LEERAAR TE TJIDĚRĚS (WEST-JAVA).

KIEKJE UIT DE ZENDELINGSWONING TE TJIDĚRĚS.

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

UITGEGEVEN DOOR
DE NEDERLANDSCHE ZENDINGSVEREENIGING
WESTZEEDIJK 345 - ROTTERDAM.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal : 7Juni 2013

No. Induk : 67496/PN-MUSEUM/'13

BIB - ID :

Beli / Hadiah : Ex. Museum

TJIBOLANG.

(Afdeeling SOEMEDANG).

Bovenstaanden naam, nu wellicht voor 't laatst als dien van een zendingspost te vermelden, valt zwaar voor wie zoovele jaren al 't mogelijke heeft betracht, ter plaatse bijeen te houden deze reste van den vóór 25 jaar verlaten post Soemedang.

Deze filiaal Tjibolang — tellende 5 mannen, 4 vrouwen en 10 kinderen — hoe klein ook, vormde de metterdaad eerbiedwaardige reste van den Zendingspost Soemedang, waarvan weleer zooveel goeds werd verwacht en ook wel zoude zijn verkregen, wanneer ter rechtertijd ook dáár ware gehandeld naar de nu steeds duidelijker wordende eischen, welke behooren te worden gesteld aan een degelijken zendings-arbeid onder de Moslims van Java.

Wijl elke periode van den zendingsarbeid moet bezien en beoordeeld worden in haar eigen licht, zoo kan met het bovenstaande, en met wat hier volgen zal, volstrekt niet bedoeld worden ook maar de zwakste beschuldiging in te brengen tegen den Zendeling die in 1872 den post Soemedang mocht stichten en tot in 1881 bedienen noch tegen diens opvolger, die het werk daar tot 1892 mocht voortzetten.

Het hier te geven beknopte verhaal van zeer leerzame feiten, bedoelt alléén winste te doen met de lessen op dezen nu afgesloten post, door den Heer der Zending ons gegeven.

Tot deze immers nuttige taak gevoel ik mij verplicht en bevoegd, omdat ik dien, naast mijn zendings-terrein gelegen post, van af

zijne eerste kinderjaren ken en de gelouterde reste — de filiaal Tjibolang — 23 jaar lang heb mogen bedienen. Als eenige getuige van het verdwijnen dezer eerbiedwaardige reste, gevoel ik mij verplicht voor onze trouwe vrienden in 't kort te beschrijven, die hoofdfeiten door welke de Heiland zoo duidelijk aanwijst den weg welke behoort te worden gevolgd door wie worden uitgezonden om te arbeiden op dat deel van Java, dat bestuurd wordt naar de beginselen neergelegd in de Artikelen 71 en 124 onzer Indische Grondwet. Kortheidshalve zal dat grootste deel van Java door mij hier genoemd worden: *Gouvernements terrein* ter onderscheiding van: *Vrij terrein* met welke benaming dan bedoeld worden: *Particuliere landen, Erfpachts-perceelen,* alsook de *Woonplaatsen door Christenen ontgonnen,* op Domeingronden. Deze drie mogen met der daad **Vrij terrein** genoemd worden, omdat daarvoor minder van toepassing zijn de genoemde Art. 71 en 124. En hoe gegrond het is, dat de Zending wat meer gaat rekenen met deze twee, zeer onderscheiden Zendings-terreinen van Java, blijkt ook uit het feit, dat een betrouwbaar onderzoek heeft aangetoond, dat van elke 8 huisgezinnen welke op Java gewonnen zijn voor Christus, er 7 wonen op Vrij terrein en slechts één gezin op Gouv.s terrein. (1)

Velen onzer trouwe, praktische Zendings-Vrienden in Nederland zullen uit dat 7 tegen 1 besluiten, dat het dan blijkbaar gewenscht is, dat onze zendelingen gaan arbeiden alleen op die *Vrije terreinen,* waarop b.v. Mr. Anthing zijne vele kleine gemeenten vergaderde, en waarop ook Modjowarno en Margaredjo die schoone resultaten verwierven. Doch nu moet wel worden bedacht, dat die *Vrije landen* zullen worden terug gekocht door het Gouvernement en dan ook zullen bestuurd worden naar de Art. 71 en 124, zoo namelijk ook dan niet zal worden voldaan aan den ter goeder plaatse reeds uitgesproken wensch, dat aan geen dienaar van eenigen godsdienst zitting zal worden verleend in het bestuur der op die teruggekochte Domeingronden te vormen nieuwe desa's; en dat de

(1) Wie over dit zendingsbelang meer wil lezen, geve mij zijn (haar) adres op, en die ontvangt per keerende post een present exemplaar van het referaat *„Desa despotisme"*, met een klein deel der daarover gehouden bespreking in de Alg. Conferentie van Zendelingen gehouden te Buitenzorg. Die gratis toezending geschiedt dan echter onder beding, dat wie het boekje ontvangt, daarvoor eene extra gave stort in eigen Zendingsbusje te huis.

taak bij Art. 124 aan de Regenten opgelegd, daar worde overgebracht op den Hoofdpanghoeloe der dan te vormen nieuwe Regentschappen.

En wat aangaat het arbeiden door de zending op *Erfpachtsperceelen*, of op door de *Inl. christenen zelven te ontginnen gronden?* Voor zoodanig ontginnen bestaat nu niet veel gelegenheid meer dan op enkele uithoeken van Java, bijna zonder menschen; zoodat dáár alleen sprake kan zijn van zendingsarbeid, wanneer men reeds een voldoend aantal christen gezinnen van elders medebrengt; en deze moeten immers gewonnen worden binnen de centra's der bevolking op Gouvernementsterrein?

Bovenstaande korte opmerkingen, die in genoemd referaat nader worden toegelicht, behoorden hier vooraf te gaan om te beter te verstaan wat de Heiland ons wil leeren óók door de inderdaad duidelijke en leerzame geschiedenis van den nu verloren post Soemedang.

Onder 's Heeren bestuur zelf begunstigd met de zoo ernstige taak op Gouv.s terrein — ergo te midden van reeds georganiseerde Moh. desa's — een nieuwen zendingspost te stichten, en nu reeds 34 jaar te hebben mogen bedienen, gevoel ik mij ten duurste verplicht, de ernstige aandacht der Zendings-vrienden te vragen voor die zoo duidelijke vingerwijzingen des Heeren, ons gegeven in de nu helaas! afgesloten geschiedenis van den verloren post Soemedang. Die aandacht vraag ik vooral van hen, die zich gesteld zullen zien voor de ernstige vragen: *Waar* en *Hoe* op Java te moeten aanvangen en hoopvol voort te werken.

Dat de stichter van den zendingspost voor de Afdeeling Soemedang zich metterwoon vestigde op de kleine hoofdplaats van dien naam, moet verklaard worden uit het feit, dat toen nog algemeen werd verondersteld, de Chr. zendeling verplicht was te wonen op de hoofdplaats, om alzoo te blijven onder toezicht en bescherming van de Europeesche Ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur. Zóó toch wordt ook verklaard, dat toen aan onze drie eerste zendelingen in 't eerst niet vergund werd hun dienstwerk te verrichten in de Preanger Regentschappen, hun wel vergund werd te wonen op de hoofdplaats der Preanger ter bestudeering der toen nog weinig gekende Soendaneesche taal. — Die veronderstelling gaf dan ook aanleiding dat — toen ik in 1877, met goedvinden van

ons Hoofdbestuur, en met instemming der collega's, — in de Afdeeling Madjalengka een nieuwen Zendingpost zoude gaan stichten — de collega's ons verzekerden verplicht te zijn om te wonen op de hoofdplaats dezer Afdeeling.

Na ruim vijf jaar zwaar werken en tobben, het Hoofd van ons plaatselijk Bestuur de vraag voorleggende of de zendelings-familie zoude mogen wonen in eene boschrijke streek op tien paal afstands buiten de hoofdplaats, antwoordde Z.E.G. mij met de wedervraag: „Hoe komt U er toe dat nog te vragen? U heeft immers de bij Art. 123 voorgeschreven vergunning tot uitoefening van uw dienswerk binnen de geheele Afdeeling Madjalengka, wat natuurlijk in zich sluit, dat gij in deze Afdeeling moogt wonen daar, waar gij zelf dat voor uw werk gewenscht acht."

Dat ook de stichter van den post Soemedang zich ter hoofdplaats niet op zijne plaats gevoelde, blijkt uit het feit, dat hij meermalen met mij het plan besprak, om ergens op de nabij liggende heuvelen, eene theeplantage te gaan aanleggen, waar hij dan onder vrijere, buiten de Moh. desa wonende Soendaneezen, kon werken. Tot uitvoering van dat goede plan kwam het echter niet; hij bleef op *Gouv.s terrein* niet alleen, maar had zich metterwoon gevestigd nabij het centraalpunt der gansche afdeeling, dat gevreesd en zooveel mogelijk wordt gemeden door de bevolking der geheele afdeeling. Rondom dat centrum, de aloen-aloen, toch wonen de voornaamste Europeesche en Inlandsche Ambtenaren; dáár wordt recht gesproken; dáár staat de gevreesde gevangenis, maar óók de hoogvereerde Moh. hoofdtempel der geheele Afdeeling, waar rondom woont de kern der vereerders van Mohammad.

Omdat onze N. Z. V. toen nog geene ervaring verwierf van de zoo diep in het volksleven ingrijpende beteekenis van een en ander voor onzen zendings-arbeid, werd het wel eens te veel alléén toegeschreven aan te weinig ijver in het Evangeliseeren door den zendeling, dat er ter hoofdplaats Soemedang geene Christenen gewonnen werden uit de Soendaneezen aldaar. Echter ken ik soortgelijke hoofdplaatsen op W.-Java, waar wel terdege huis aan huis werd geëvangeliseerd, doch met nog minder waarneembaar resultaat dan te Soemedang nog werd verkregen.

Doch hoeveel ervaring ook onze N. Z. V. sedert heeft verworven, ook zelfs nu nog wordt blijkbaar door velen niet verstaan wat het

beteekent dag uit dag in, jaar uit jaar in, van huis tot huis te evangeliseeren onder deze zeer vrome Soendaneesche Moslims. Zij toch zijn immers de uitverkoren bezitters van de laatste en voltooide openbaring Gods? Wie hunner zal zoo ondankbaar en zoo dwaas wezen, het oor te leenen aan de prediking van een door de Christenen vervalscht en daarom door God afgeschaft Evangelie.

Evenals alle pas aangekomen zendelingen, zag ook die eerste van Soemedang zijn stelselmatig evangeliseeren mislukken, omdat ook hij onder die vrome Soendaneezen geene zondaren vond, maar wel Islamieten, d.w.z. menschen die reeds door de besnijdenis overgegeven waren aan God en dus reeds behoorden tot het uitverkoren volk van dien Allerhoogsten.

En zóó werd ook deze gezant van *den* Verlosser, al spoedig verplicht zijn meesten tijd en kracht te wijden aan het onderwijzen van eenige Moh. schoolkinderen, wier ouders den zendeling zeer gaarne ontvingen in hunne woning; doch zoo vaak de zendeling het gesprek dan bracht op eenig godsdienstig onderwerp, dan had hij verder het woord alléén; want tegenspreken is immers onbeleefd, en disputeeren over godsdienst met die dwalende Christenen wordt beslist ontraden. Aan de uitnoodiging een contrabezoek in de zendelingswoning te mogen ontvangen werd wel gaarne (?) voldaan, doch nooit op Zondag, want men wist dat de zendeling dan godsdienstige toespraken hield en Chr. gebeden uitsprak, d. w. z. dat de satan dan zijn fijnste netten spande om de uitverkoren Moslims listig te vangen en te verderven.

Ook die zendeling moest jaren achtereen godsdienstoefening houden met een paar bedienden, waarbij later zich voegden twee chr. schooljongens, overgenomen van de toen te Batavia opgeheven „kweekschool" van wijlen Mr. Anthing. Deze hooggeplaatste, invloedrijke en mildadige particuliere Evangelist wist den zendeling van Soemedang toen ook te bezorgen een Soendaneeschen „Helper", die wel geene opleiding genoot, zelfs zeer gebrekkig las, doch een onvermoeid causeur was en zeer gevat in 't uitleggen van droomen.

Verhuisd tot meer nabij het chineesche kamp, had de zendeling reeds vriendschap aangeknoopt met zijn dooven timmerman, den Chinees Eng Hiang en diens huisvrouw, en kon hij 7 Febr. 1878 de tijding naar Nederland zenden, dat deze eerste *Heidenen* te Soemedang waren gedoopt.

In December van datzelfde jaar konden in het doopboek worden ingeschreven: zes volwassen Soendaneezen met vijf hunner kleine kinderen. Deze eerste Soendaneesche christenen woonden in onderscheidene desa's op gemiddeld anderhalf uur gaans buiten de hoofdplaats Soemedang.

In ons Orgaan van September 1881 geeft de zendeling op blz. 8 eene korte beschrijving van het „Ontstaan van een Chr. kampoeng" buiten de hoofdplaats. Ook vermeldt hij daar, dat zijne „gemeente" op de hoofdplaats Soemedang bestond uit het genoemde chineesche echtpaar en eene van elders gekomen blinde vrouw, aan wie vergund werd met hare toen nog Mohammedaansche dochter, te mogen wonen op het erf van den Helper.

Toen die eerste zendeling in Mei 1881 werd overgeplaatst naar Soekaboemi, nam hij het chineesche christengezin daarheen mede. De Helper ging wonen te midden der Soendaneesche Christenen in bedoelde „Chr. kampoeng" Tjibolang; zoodat voor den opvolgenden zendeling ter hoofdplaats overbleven twee leerling-helpers.

Te Tjibolang echter woonden toen 13 volwassen Soendaneesche Christenen met hunne 11 gedoopte kinderen. Deze 24 zielen vormden de bedoelde „Chr. kampoeng", behoorende onder het Mohammedaansche desabestuur van de desa Tjisalak.

Hoe die gezinnen, van heinde en verre gekomen, daar bijeenwoonden, kan met een enkel sprekend voorbeeld verklaard worden.

Onder de in December 1878 gedoopte Soendaneesche eerstelingen, behoorde Pa Aslim met zijne vrouw en hun zoontje Aslim. Dat gezin, oorspronkelijk wonende op ruim een uur gaans buiten de hoofdplaats, voorzag in zijn levens-onderhoud door het bewaken en ten deele bearbeiden van een door hen bewoond stuk grond, toebehoorende aan den toenmaligen Regent der Afdeeling Soemedang; ben ik wel ingelicht, de laatste der Regenten van Java, die zijn inkomen genoot uit de opbrengst der hem toegewezen ambtsvelden.

Nà op Zondagmorgen met vrouw en zoontje in de zendelingswoning den H. doop ontvangen te hebben, — 's middags thuis komende, werd aan Pa Aslim gelast nog dienzelfden dag zijne woning en dat land te verlaten; zoodat deze eerstelingen nog op hun doopdag, woonplaats en broodwinning verloren en metterdaad als naakt op straat stonden.

Nu moet men het ietwat aartsvaderlijk eenvoudige en eentonige leven op die kleine hoofdplaatsen en in de desa kennen, om te begrijpen hoe zoodanige, immers officieele bestraffing van den afvalligen van den eenigen, waren godsdienst, alom werd besproken en zelfs tot nu toe nog blijft ageeren tegen de Chr. zending ter plaatse.

Maar al beschouwt nu de gansche bevolking zoodanige handelwijze van den Regent als eene bepaald officieele kastijding, toch mag hier nog volstrekt niet verondersteld worden, dat die Regent zóó handelde bepaaldelijk uit persoonlijke vijandschap tegen den Christelijken godsdienst, wier uitingen door vele ontwikkelde Regenten e. a. zelfs openlijk worden geprezen en worden gewaardeerd. Zoo is het ook mogelijk, en zelfs zeer waarschijnlijk, dat die Regent meende zoodanig te moeten handelen om te voldoen aan de plicht, hem bij Art. 124 R. R. opgelegd.

Dat Art. luidt aldus:

„De priesters der inlanders, die het Christendom niet belijden, „zijn geplaatst onder het oppertoezicht der vorsten, regenten en „hoofden voor zooveel betreft den godsdienst, dien elk hunner belijdt. „Deze zorgen, dat door de priesters niets worde ondernomen strijdig „met dit reglement en met de door of uit naam van den Gouverneur-„Generaal uitgevaardigde verordeningen."

Hoe uitnemend wellicht ook tijdens zijne eerste afkondiging vóór ruim eene halve eeuw, zoo wil het mij toch voorkomen, dat dit Artikel 124 nu niet meer kan voldoen voor alle *niet-Christen* volken, levende onder Nederlandsch gezag. — Hoewel de Heidenvolken onder de Gouverneurs-Generaal Van Heutz en Idenburg inderdaad onder zooveel beter toezicht en bestuur onzer Ambtenaren reeds zijn gekomen, zoo is het — vooral met het oog op het zoo uitgestrekt gebied — zeker gewenscht, dat de Vorsten en Hoofden dier velerlei heidensche stammen verantwoordelijk gesteld blijven voor de barbaarsche uitspattingen vooral van de priesters dier verdwijnende, heidensche godsdiensten, zooals koppensnellen, levend verbranden van weduwen enz. Doch daardoor wordt geen enkele bepaalde godsdienst — in onderscheiding van alle andere godsdienstvormen — benadeeld, doch feitelijk alléén de bescherming verleend waarop *ieder* onderdaan van onzen Staat gelijke aanspraak mag doen gelden.

Echter wordt het steeds meer bedenkelijk, dat men de ontwakende belijders van den gereglementeerden Islam, welke belijders zich — b. v. door Boedi Oetama, Sarikat Islam, en door meerdere uitingen van gemeenschapsleven — duidelijker gaan uitspreken en zich beter doen kennen, nog langer doet leven onder eene wetsbepaling, alleen nog maar onmisbaar ter beteugeling van barbaarsche uitingen onder die heidensche stammen.

Het samentrekken onder dezelfde wetsbepaling van Art. 124, voor die 6 millioen Heidenen onmisbaar, moge eenerzijds grievend wezen voor de ontwakende 34 millioen belijders van den levenden Islam; anderzijds worden deze belijders door diezelfde wetsbepaling niet weinig bevoorrecht boven elke andere beschreven godsdienstige belijdenis, eene bevoorechting, niet in overeenstemming met Art. 119 R. R.

Dat aan ieder onderdaan — hij zij priester of leek, Moslim of Christen — belet wordt iets te ondernemen, dat strijdt tegen de bepalingen van ons Regeerings Reglement of tegen verordeningen door Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal uitgevaardigd, is een plicht eo-ipso rustende op ieder besturend ambtenaar en op ieder dienaar van politie en Justitie. Daartoe behoeft de Regent — en in hem alle onder hem dienende inlandsche ambtenaren en beambten — niet gekluisterd te worden aan den Islam, die geene scheiding kent van Kerk en Staat. Zonder die speciale opdracht van Art. 124, behoefde de Regent niet gevreesd te worden *als Hoofd van den Islam* in zijn regentschap; zoude er geene vreeze gebracht zijn over het gansche publiek, dat nu — bij het bestaan van Art. 124 — overtuigd was, dat in naam van ons Gouvernement aan het gezin van Pa Aslim eene kastijding was toegediend, *niet* omdat er zoude zijn overtreden tegen eenige bepaling onzer Gouvernements wetten; maar alléén omdat dat gezin Christen werd, rekenende op de vrijheid van belijden bij Art. 119 gewaarborgd aan alle onderdanen.

Waarlijk, wij staan hier voor een nieuw bewijs hoe bedenkelijk het is, dat een *neutrale* Staat aan zijne ambtenaren opdraagt eene speciale taak, bepaaldelijk ten dienste van een bepaalden godsdienst.

Onze conservatieve en derhalve al te vreesachtige vaderen, die het vertrouwen van den Moslimschen Javaan nog moesten verwerven, mogen gemeend hebben zóó te moeten aanvangen, —

ons tegenwoordig, door allen vertrouwd en door zeer velen ook oprecht vereerd neutraal regeeringsbeleid, vindt nu, bij het ontwaken van het toongevend deel der Javaansche bevolking, den weg gebaand om alle ambtenaren vrij te maken van elke bemoeienis met eenigen godsdienst, van wat naam ook. Wordt het noodig geacht bedoelde taak van den Regent te handhaven, dan worde die overgebracht op den Hoofd-panghoeloe van het Regentschap. Dit is toch immers gansch iets anders, dan de grievende onwaarheid, den zendelingen toegedicht door een hoogstaand Volks-vertegenwoordiger, die durfde verzekeren dat de zendelingen van Java in hunne conferentie te Buitenzorg zouden hebben overlegd, wat er gedaan moet worden om alle Regenten van Java Christen te maken.

Lezer, wij vervolgen nu de verklaring hoe alle huisgezinnen binnen de Afdeeling Soemedang gewonnen voor Christus, bijeen kwamen te wonen te Tjibolang.

Pa Aslim met vrouw en kind, stonden dan broodeloos op straat. Eén zijner doop-broeders — onze trouwe, vrome Pa Oï — bezat op ruim anderhalf uur gaans buiten de hoofdplaats Soemedang, een stuk heuvelland, waarop hij ook zelf met vrouw en kinderen woonde. Van dat terrein gaf hij een stuk kosteloos in bruikleen aan Pa Aslim, die zich daar eene woning bouwde. Sedert zijn *alle* gezinnen, die in de Afdeeling Soemedang voor Christus zijn gewonnen, en langs onderscheidene wegen uit hunne desa's werden verdrongen, te Tjibolang op dien grond van Pa Oï bij elkaar gaan wonen, alzoo vormende de bovenbedoelde „Chr. kampoeng Tjibolang."

Deze gewone gang van het zendings-werk, zoodat over geheel Java van elke acht Christen huisgezinnen er nu zeven gezinnen wonen op *„Vrij terrein"* en slechts één gezin op *„Gouv.^s. terrein"*, kan niet bevreemden aan wie zich kan voorstellen de alzijdig veranderde verhouding, waarin de doodverklaarde, van alle persoonlijke rechten vervallen geachte Soendaneesche Christen is gekomen binnen de Mohammedaansche desa, bestuurd naar Art. 71 R. R. Dat die afvallige blijft leven, heeft hij te danken aan onze overheersching. Door voldoende ervaringen voorgelicht, verblijdde de stichter van den post Soemedang er zich over, dat de Christen gezinnen te Tjibolang gingen bijeen wonen, en sprak hij in ons Orgaan van September 1881 op blz. 10 den wensch uit, dat zijn opvolger zich nabij de Christenen te Tjibolang zoude vestigen, wat daar echter

onmogelijk was. Dat ook die opvolger er geen vrede mede had ter hoofdplaats wonende zóó ver verwijderd te zijn van zijne gemeente, blijkt als hij ter aangehaalde plaats op blz. 50 schrijft:

„Te Tjibolang wonen 13 volwassenen Christenen met hunne „11 kinderen. Op de hoofdplaats 4 volwassenen" (de 2 leerling „helpers met hunne vrouwen) en één kind. Zondags-morgens wonen „deze ongeveer allen de godsdienstoefening bij, die in mijne woning „gehouden wordt. Het is gelukkig dat de Soendaneezen niet zoo „tegen een tamelijk langen en zeer lastigen weg opzien, als wij „Europeanen doen. Als wij van Tjibolang naar de hoofdplaats „Soemedang moesten wandelen en na de godsdienstoefening den „terugweg moesten maken, dan zouden wij het verdere van den „dag tot niet veel meer in staat zijn. Een enkele maal mag zulk „eene krachts-inspanning eens interessant wezen, op den duur zijn „wij tegen het beklimmen van bergen niet bestand."

„Deze omstandigheid brengt mij in ongelegenheid want ik ben er „door van mijne gemeente gescheiden. Ik zie haar niet dan des „Zondags en dat is voor Soendaneesche Christenen, die nog „betrekkelijk kort geleden zijn toegebracht, te weinig. De leiding „van den zendeling is voor hen dringend noodig, vooral wanneer „men bedenkt dat de hoogte van ontwikkeling, die de helper heeft „bereikt nog zoo laag is. De man kan zelfs niet gemakkelijk lezen. „Is er voorts een zieke, die men gaarne bezoeken zou, dan rijst de „vraag: hoe kom ik er? Als ik spreek van de leiding van den „Zendeling, die de Christenen behoeven, dan denk ik niet in de „laatste plaats aan de kinderen. Mogen we aannemen dat de ouders „met heel hun hart den Heiland hebben beleden, toen ze het „Islamisme vaarwel zeiden, voor die kinderen bestaat het gevaar, „dat zij, tot den volwassen leeftijd gekomen, zullen opgaan in de „groote Mohammedaansche maatschappij, die zich aan alle zijden van „hun klein gehucht uitstrekt."

Tot zoover het klaaglied van den zendeling, die het niet bij klagen liet, doch spoedig daarna elken Woensdag naar Tjibolang klom om daar voor zijne gemeente bijbellezing te houden.

Om den verren afstand konden de kinderen ook slechts drie ochtenden per week de school bezoeken welke gehouden werd op het woonerf van den zendeling, waar ook de twee leerling-helpers woonden.

BEZOEK VAN Z.EXC. DEN GOUVERNEUR-GENERAAL AAN DEN ZENDINGSPOST TJIDĔRĔS.

Toen de zendeling in 1890 tijdelijk geplaatst werd te Tjideres, om na twee jaar met verlof naar Nederland te gaan en niet weder te Soemedang terug te komen, was 't zeer rationeel, dat de twee leerling helpers verhuisden naar Tjibolang om daar dagelijks school te houden en des Zondags de bijeenkomst te leiden wanneer de zendeling daar niet was, omdat de afstand van Tjideres te ver en de kosten te hoog waren, om elke week Tjibolang te bezoeken.

Dit een en ander wordt hier — wellicht nu voor 't laatst — gereleveerd, opdat de zeer duidelijke doch dure lessen op den post Soemedang verkregen, niet weder verloren gaan; doch óók om nadrukkelijk te doen uitkomen hoe onjuist het was, toen — zelfs bij herhaling — werd verzekerd, dat het eene groote fout zoude zijn geweest, dat men *„de Soendaneesche gemeente van Soemedang „heeft overgebracht naar Tjibolang."*

Eerstens toch is er behalve de twee leerling-helpers, die immers te Tjibolang school moesten houden, niet één Christen van Soemedang naar Tjibolang ooit overgebracht.

En ten anderen is het een onwederlegbaar en veel beteekenend feit, er op de hoofdplaats Soemedang zelve, nooit een Soendaneesche Christengemeente heeft bestaan. In het voor mij liggende doopboek vind ik zelfs niet één Soendaneeschen Christen vermeld, die ter hoofdplaats zou zijn geboren of daar op eigen erf zou hebben gewoond.

Ook door de bij herhaling door mij aangevangen en soms vele maanden lang voortgezette Evangelisatie diensten, — eerst gehouden in een schoollokaaltje voor Chineesche en Soendaneesche kinderen; daarna in verschillende winkelhuizen op de markt — waar zich dan immer een talrijke menigte voor de open ramen en deuren verdrong, en meermalen een rijtuig met niet geziene luisteraars lang bleef staan, werd *nooit* één leerling vóór Jezus gewonnen. Wie het meer intieme leven op die kleine hoofdplaatsen in het binnenland kent, die is ook overtuigd, dat eene door het gansche publiek als officiëel erkende kastijding, als welke aan het gezin van Pa Aslim werd toegediend, tot in de verre toekomst doorwerkt.

Welk Soendanees waagt het op zoodanige kleine hoofdplaats te leven en te handelen in tegenspraak met het duidelijk uitgesproken verlangen van wie de macht ontvingen het volgzame volk te leiden?

Zoo lang de meergenoemde Art. 71 en 124 niet zijn gewijzigd

naar de behoeften en eischen van dezen tijd, mag er wel mede worden gerekend, dat van alle Soendaneezen, welke door den Heiland uit de *Afdeeling* Soemedang tot Zijne strijdende Kerk werden toegevoegd, er niet één gekomen is van de *hoofdplaats* Soemedang. En dit feit staat niet alléén, want in de Afdeeling Madjalengka is zulks niet anders; en waar niet evenzoo?

En de neergetrapte en verjaagde? — Wel die vervolgt in stilte zijne woestijnreis door dit leven, zonder eenige boosheid, maar wel met medelijden in 't hart, overtuigd zijnde, dat de eindbeslissing berust in de hand van den Almachtige, Die al wat in het duister geschiedt, in het licht zal brengen, en Die ook zelfs een Saulus kan omzetten in een Paulus.

Maar of dan, meest door de „stille kracht", uit hunne desa's uitgedrongen Soendaneesche Christenen, zooveel gunstiger woonplaats vonden te Tjibolang? — Voor hunne stoffelijke belangen integendeel. Een onpartijdig collega, die Tjibolang bezocht, heeft terecht gezegd: „De huisjes der Christenen daar hangen als kraaien-nesten dicht op elkander tegen den vrij stijlen heuvel aan." Men bedenke hierbij, dát die „kraaien-nesten" bewoond werden door tropische landbouwers, die echter op hunne zoo sterk hellende akkers bijna nooit een droppel water zagen, dan wanneer de meestal neerstroomende West-moeson-buiën de laatste resten der kostbare humus wegspoelden naar het diepe ravijn daar beneden, vanwaar uit het voor huishoudelijk gebruik onmisbare water, dagelijks naar boven moest worden gedragen. — Vraagt men nog waarom de Christenen hunne zooveel gunstiger gelegen Mohammedaansche desa's verlieten om op zoo ongunstig terrein als Tjibolang te gaan wonen? dan is daarop alleen dit te antwoorden: die vredelievende menschen hebben in hunne onderscheidene desa's met ter daad ervaren, dat het voor heilbegeerige belijdende Christenen onmogelijk is in vrede te leven binnen de Mohammedaansche desa, bestuurd naar Art. 71 onzer Indische grondwet. Wel bleven zij ook te Tjibolang ondergeschikt aan het Mohammedaansch bestuur hunner hoofd-desa Tjisalak, doch op dien grond van Pa Oï, gelegen buiten de kom dier hoofd-desa, werden zij veel minder gestoord in het gemeenschappelijk dienen van den Heiland.

Gelukkig zijn de kleine luiden binnen de Preanger minder direkt afhankelijk van het Mohammedaansche desabestuur omdat dáár niet

bestaat het communaal grondbezit zooals in de Residentie Cheribon en over de helft van het bebouwde deel van Java.

Ook werd het leven der Christenen te Tjibolang meer mogelijk gemaakt door een mij onbekend Vriend der Zending — ik meen dat hij weleer behoorde tot de meest nijvere bewoners van Rotterdam, maar nu vertoeft in „de Plaats der ruste" — die den toenmaligen zendeling finantiëel in staat stelde, drie baoe sawah grond aan te koopen en aan de Christen gezinnen in bruikleen te geven; waarvoor de gebruikers padjêg (pacht) betaalden aan het Gouvernement en onbetaalde „Heerendiensten" verrichten, en ook 1 % van den koopsom stortten in de gemeentekas. — En als ik dan nog mededeel dat koopsom met intrest dezer dagen terug gestort wordt in onze gemeentekas; en ook herinner dat de Moslims, wonende in desa's met communaal grondbezit, aandeel in bruikleen ontvangen van die desagronden, onder gelijke voorwaarden — minus de genoemde 1 %; — dan doe ik deze mededeeling in de hoop, dat men onze Christenen niet langer beticht als zouden zij genieten van „Sawah bedeeling." — Geniet de landbouwer in Nederland, die zijn „pachtschat", zijne belastingen betaalt, ook „bedeeling van de Diaconie."

Zeer te betreuren is het, dat indertijd niet werden aanvaard de twee ruime, toen voor weinig geld te koop aangeboden bloeiende koffie-tuinen, prachtig gelegen rechts en links van den grooten postweg, onmiddellijk bij den schoonen Oostelijken ingang der hoofdplaats Soemedang, op elk stuk grond waarvan eene woning stond, geschikt ter bewoning door eene Europeesche zendelingsfamilie. Op die twee terreinen, slechts door den postweg gescheiden, hadden alle Christen huisgezinnen van Tjibolang en nog meerdere gezinnen, eene ruime woonplaats gevonden; ook niet zoo ver verwijderd van hunne sawah gronden, die toen nog voor weinig geld gemakkelijk hadden kunnen worden vermeerderd. Zóó had onze Zending, zelfs nog binnen de zoo ruime grenzen der gezonde hoofdplaats Soemedang, — en toch op ruim een half uur gaans verwijderd van het bovenbedoelde, voor ons doel ongunstig centraal terrein, — eene zelfstandige Soendaneesche Christen desa kunnen bezitten, welke gemeente, onder leiding van een zendeling, of van een degelijk, beproefd Inlandsch Voorganger, tot in de verre toekomst had kunnen dienen tot eene duidelijke getuige van

Christus, immers naar Matth. 24 : 14 mede hoofddoel van de Christelijke Zending onder cultuur volken? Die schoone kans, ook ter vorming van een zoo gewenscht asyl op de Oostgrens der Preanger, is daar nu voor goed verloren, en nu is de Zending, als getuige, uit de Afdeeling Soemedang verdrongen. Aan wien de schuld? — Volstrekt niet aan den toenmaligen zendeling; want bijna de gansche zendings-actie van Nederland werd juist toen door slechts enkele woordvoerders als opgezet tegen het inderdaad toen zoo schoone plan van wijlen Vader Jansz, aangeduid onder de toen niet goed begrepen benaming: „Evangelisatie door Landontginning." Hoe die bestrijders van dat voor het Mohammedaansche Java inderdaad toen zoo goede werkplan de Zending metderdaad hebben geschaad, werd ook door mij persoonlijk toen ervaren en gedurende mijn straks 40 jarig arbeiden, als in toenemende mate gevoeld.

Door diezelfde bestrijding toch werd toen, als ter elfder ure, onmogelijk gemaakt, dat een degelijk Christen, een zeer bekwaam en niet onbemiddeld landbouwer, voor eigen rekening met ons om de Kaap zoude medezeilen, om op West-Java op gunstig gelegen terrein — wat toen nog voor het kiezen lag — te gaan toepassen het goede plan van Vader Jansz, natuurlijk met toepassing van de noodige wijziging; zooals ook door diens zoon werd betracht, waaraan te danken is het zoo krachtig leven van Margaredja, dat een zegen is en duidelijke getuigenis geeft van Christus tot in zeer verre omgeving.

Het kan toch immers niet de taak zijn der zendingsactie van Nederland uitgaande, om de zoo snel aangroeiende millioenen Moslims van Java zóó te bearbeiden, dat elke ziel door ons eene getuigenis aangaande Christus ontvange? — Ja, — zeggen vele theoretici, — en dat is toch de taak der Nederlandsche Zending; en daartoe behoort de Europeesche zendeling te wonen op een centraalpunt om „als inspecteur toezicht te houden op eene talrijke reeks inlandsche Hulpkrachten rondom hem."

Aantrekkelijke theorie! Voortreffelijk plan, als de Zending straks — (Wanneer?!) op Java zal mogen arbeiden onder een volk waarvan niet slechts enkelen, maar de meerderheid; niet slechts het verstand ontwaakt ter verkrijging van stoffelijke welvaart alleen, maar allermeest de conciëntie gaat ontwaken en zondebewustzijn wordt

geboren en verlangen naar geestelijke vrijmaking. En als de Europeesche zendeling dan wordt geholpen door inlandsche Evangelisten in wie waarheidszin en plichtgevoel, trouwe toewijding en belangeloos mededoogen met eigen volksgewoonten, tot het dienen van Christus en van Zijne menschen aanspoort; — ja dan zal er van uit eene centrale hoofdgemeente, naar eigen levensvoorwaarde, dienende en besturende invloed kunnen uitgaan tot in verre omgeving. Zooals er in het Vaderland slechts van uit eene levende Christengemeente, of van uit een kring van levende Christenen, groeiende zendingskracht kan uitgaan, zoo ook behoort onder de talrijke Moslims van Java, het getuigenis aangaande Christus uit te gaan van uit die Inlandsche Christengemeenten, die de Heiland hier en elders tot Zijne getuigen wilde verwekken, door onzen geringen arbeid op Zijn bevel verricht.

Men wake toch tegen een voorbarig, en niet voor elk terrein of ressort te handhaven beginsel, dat den zendeling verplicht te wonen òf op de hoófdplaats, òf in de desa, maar gevoele zich *op 's Heeren plaats* dáár, waar de Heiland ons Christengezinnen toebetrouwde; en trachte dáár, of in de nabijheid, geschikt terrein te verwerven waar de Christenen ook burgerlijk kunnen samenwonen. Tenzij de meerderheid der huisgezinnen gewonnen werd voor Christus en de desa kan worden vrijgemaakt van hare Mohammedaansche godsdienstige inrichting; òf dat Art. 71 R. R. zoodanig worde gewijzigd, dat geen dienaar van eenigen godsdienst zitting kan hebben in het desabestuur, en aan alle huisgezinnen dezelfde plichten worden worden opgelegd en dezelfde rechten worden verzekerd.

Gedurende mijne 23 jarige „waarneming" is wel getracht het trouwe clubje Tjibolangers tot zulk een centraalpunt voor de Afdeeling Soemedang te vormen. Op het stukje heuvelland van Tjibolang was dat onmogelijk; op het te koop aangeboden terrein op de grens der ruime hoofdplaats, was dat in der tijd alleszins mogelijk.

Al werd door die aankoop van de te ver afgelegen 3 baoe sawah het leven der Christenen te Tjibolang dragelijker, toch bleven allen verlangen naar eene betere woonplaats. Dit bleek al dadelijk toen ik — na terugkeer van verlof, — den 23 October 1892 mijn eerste bezoek bracht aan dit mij sedert toebetrouwde filiaal. Alle verzochten mij hen te helpen aan eene betere woonplaats. Mijn antwoord

luidde: „Eene betere woonplaats hebben jelui zeer zeker noodig; doch die moeten je zelf zoeken; hebt ge iets gevonden, dan kunnen wij nader overleggen". Zij zochten doch vonden niets. Daarover sprekende met den Administrateur van het toen nog „Vrije land Indramajoe", bood ZEd. mij een zeer ruim terrein in het bosch Tjambaj ter ontginning aan. Dat terrein lag op de grens der Afdeeling Soemedang, aan de rivier Tjimanoek en slechts anderhalf uur gaans van onzen post Tjideres. Van hier naar Tjibolang vraagt vier uren rijdens en een uur loopen den heuvel op. — Den Tjibolangers werd aangeraden dat terrein te gaan zien. Hunne bevinding was zoo gunstig, dat zij allen verzochten dadelijk daarheen te verhuizen. Gelukkig stemden allen mij ten slotte toe, het toch veiliger was, dat eerst slechts de helft der huisgezinnen naar Tjambaj verhuisde. Slaagde de ontginning naar wensch, dan konden de overigen later volgen. Die te Tjibolang nog bleven, konden dan hunne gronden en huisjes verkoopen; verhuisden allen te gelijk, dan werden hunne gronden daar voor hen waardeloos, en zouden die, direkt na hun vertrek, door anderen voor altijd in beslag genomen worden; en mocht de ontginning eens mislukken, dan waren zij alles kwijt.

De jaargangen van ons Orgaan bevatten slechts enkele mededeelingen aangaande de lijdensgeschiedenis gedurende acht jaren te Tjambaj doorleefd. Doch toen in het achtste jaar de jaarlijksche oogst ook voor de achtste keer — en toen geheel — door zware overstroomingen werd verwoest, toen was alle hoop verdwenen op de toegezegde verbetering in de irrigatie. Eenige gezinnen keerden terug naar Tjibolang; de overigen vestigden zich nabij de gemeente te Tjideres. En toen — 't was in Augustus 1901 — werd het nog moeilijker te voorkomen, dat allen naar Tjideres verhuisden. Dit werd toen nog voorkomen omdat zij, als vrome Christenen, gaarne toestemden door Christus te zijn gezocht en gered; en dat die nog altijd zoekende Heiland, het wel in het hart van Ma en Pa Oï had gegeven, hen allen te vergunnen op hun land te komen wonen opdat door hun gemeentelijk samenleven in vrede en liefde, het Evangelie-licht zoude schijnen over hunne omgeving,

Hun werd herinnerd dat, hoeveel plagerijen zij ook reeds hadden moeten dragen, en hoe ongunstig hunne woonplaats ook was, de Heiland toch immer voor hen zoodanig had gezorgd, dat wel niemand

hunner het voor zijne verantwoording zou durven nemen dit zwakke lichtje van 's Heeren ontferming, hier uit te dooven en daarmede de laatste getuige van Christus uit de Afdeeling Soemedang te verwijderen. Doch toen ik de veronderstelling uitsprak, dat hunne trouwe volharding wel eens zoude kunnen leiden tot verrassende daden des Heeren, toen geschiedde dat wel met eenigen twijfel in 't hart. Hoe volhardend toch waren immer beide zendelingen in het uitzenden hunner leerling-helpers; en hoevele malen hebben deze jonge mannen de gansche omgeving, vaak tot op zeer verren afstand, evangeliseerende rondgereisd? En wijl ook daar nimmer eenig resultaat werd verkregen, en de jonge mannen allen moed en durf hadden verloren, moest dat werk ook daar wel gestaakt worden. Toen ik hen in October 1892, bij het aanvaarden van dit filiaal, aanspoorde tot ijverig evangeliseeren in de omgeving, luidde hun eenparig antwoord: „Die taak kunnen wij niet weder op ons nemen, want deze gansche omgeving is reeds lang als doodgepreekt, niemand luistert meer naar ons." Door eigen ervaring in de zoo volkrijke Afdeeling Madjalengka, verstond ik die broeders volkomen.

Deze kleine filiaal heb ik ongeveer 170 maal van uit Tjideres bezocht en naar vermogen bediend. Met de bewoners langs het smalle pad dat naar boven voert, werd immer een vriendelijke groet gewisseld, somtijds een gesprek gevoerd. Dit laatste was het gemakkelijkst wanneer men mij binnen noodde om naar een kranke te zien. Eén der huisgenooten van den kranke volgde mij dan naar boven, waar de meest noodige medicijnen immer in voorraad waren. Bij elk mijner bezoeken aan Tjibolang kwamen gemiddeld zes Moslims medicijnen vragen. Natuurlijk werden die vreesachtige lieden immer zoo vriendelijk mogelijk toegesproken en ook verzocht eens te komen luisteren naar de blijde boodschap die de Zaligmaker hun zond. Kwamen ze op Zondagmorgen vóór den kerkdienst, dan liet ik ze wel eens wachten tot na afloop daarvan, dat hopende zij dan toch wel iets zouden verstaan, óók al verkozen zij liever buiten ons bamboe kerkje te wachten.

Daartoe heb ik, onnoozele, dan menigmaal wat luider gesproken; doch spoedig bleek me dat er buiten niemand luisterde, want die, door anderen bang gemaakte lieden, daalden liever een eind van den heuvel af en zaten op veiliger plek te wachten totdat het laatste gezang was geëindigd.

Behalve tweemaal bij trouwdiensten, heb ik gedurende die 23 jaar, nooit één Soendanees vrijwillig onder mijn gehoor in de kerk gehad, behalve een bejaard echtpaar, onze naaste buren. — In ons Orgaan van September 1906 wordt verhaald, dat dit Mohammedaansche echtpaar — volgens verzekering van al onze Christenen — in opdracht van den dorpspriester, en op diens grond kwam wonen dicht naast ons kerkje. T. a. p. wordt ook verhaald, hoe volhardend die oude man beproefde onzen dienst te verstoren doch hoe hij ten slotte er toe kwam, in de kerk te komen luisteren. Doch toen moest hij dat erf van zijn lastgever verlaten, en kwam ook dat paar wonen op den grond van Pa Oï. Later traden beiden tot de gemeente toe, doch het zeer zwakke, altijd hoestende vrouwtje, werd spoedig uit haar droevig bestaan verlost; en toen hare resten op onze begraafplaats waren ter ruste gelegd, verdween ook de man.

Duurzamer aanwinst bezorgde de Heiland ons in onze uitnemende Sarkama, die — na tot het Christendom te zijn overgegaan — in het huwelijk trad met den zoon van Ma en Pa Oï, erfgenaam van den grond zijner ouders. Deze Sarkama en Joesep vormen een voorbeeldig ijverig echtpaar, nu reeds de gelukkige ouders van vijf zonen en twee dochtertjes.

Ook moet nog genoemd worden de stille Samja. Om te kunnen trouwen met zijn vroeger speelmakkertje, onze Naomi, stelde hare ouders als voorwaarde, dat hij eerst Christen werd. Hij wilde dat ook wel, en ook zijne Mohammedaansche ouders vonden dat zeer goed. En zoo kwam Samja eenige maanden in de buurt van Tjideres als daglooner werken om 's avonds catechetisch onderricht van mij te ontvangen en belijdenis te doen. Bij het sluiten van zijn huwelijk in ons kerkje te Tjibolang, waren de Mohammedaansche ouders, zusters en broeders tegenwoordig. Uit de toen gevoerde ernstige gesprekken met die Moslims, bleek mij voor de zooveelste keer, dat er bij de ambtelooze burgers der Mohammedaansche desa geene vreeze bestaat tegen de prediking van Christus als Zaligmaker, maar wel, voor het Mohammedaansche desabestuur, dat door ons Art. 71 R. R. zoo belangrijk wordt gemaakt.

Mocht een critisch aangelegd lezer zich verbazen, dat ik Samja „aannam en doopte", die leze mijne verantwoording in deze in 1 Cor. 7 : 16 en in wat daarin vooraf gaat vanaf Gen. 1 : 1 en van wat daarna volgt tot Openb. 22 : 21, waar wij aldus verkort

lezen: „God wil dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen." (1 Tim. 2 : 4.)

En hiermede is aangeduid het viertal dat gedurende mijne 23-jarige waarneming van Tjibolang uit den Islam werd toegebracht tot de strijdende Kerk van Christus. Hoe gering deze aanwinst ook schijnt te wezen, toch spijt 't me, dat Tjibolang werd verlaten door dit zoo lang trouw gebleven kringetje, en daarmede uit de Afdeeling Soemedang verdween de reste van den daar verrichten Zendingsarbeid. Voor die getrouwen is het winste, wijl zij nu voortaan leven onder een meer geregelde en volledige bediening des Woords, en hunne kinderen profiteeren van dagschool, catechisatiën etc.

De aandachtige Lezer zal ongetwijfeld vragen: Hoe is het te verklaren dat die nog restende vier huisgezinnen den moed vonden — na zoolang door hun zendeling daarvan weerhouden te zijn — nu geheel eigener beweging den moed vonden dat kleine lichtje des Heeren uit te dooven te Tjibolang, waar zij toch slechts te doen hadden met maar één Mohammedaansch desabestuur, terwijl zij nu vereenigd zijn met de hoofdgemeente, die te Tjideres leeft binnen het gebied van zelfs vier stel Mohammedaansche desa besturen?

Reeds is aangeduid, dat hunne woonplaats ongeschikt was en geene uitbreiding toeliet. Hoofdoorzaak is echter, dat hun eerste en hun vierde of laatste Helper, zooveel schaamte en schande brachten over dien kleinen kring, dat zelfs de familie van Ma en Pa Oï niet langer wilden blijven wonen op haar vaderlijk erfdeel, dat zij zoovele jaren hadden benut tot een „Hernhut" voor alle gezinnen die uit de Afdeeling Soemedang werden vergaderd voor Christus. Bijzonderheden uit het levensgedrag vooral van die twee Helpers, mag ik hier niet publiceeren. En toch mag ik niet verzwijgen, dat die eerste Helper, die als zoodanig niet kon gehandhaafd blijven, dezelfde Soendanees is, die de eerste en de meeste Christenen uit 't Soemedangsche bijeenbracht toen hij nog leefde onder de dagelijksche leiding en invloed van zijn zendeling.

En de laatste? — Telkens wanneer ik nu zijn naam moet neerschrijven, is 't me alsof mijne pen haren dienst weigert; want die man was weleer mijn beste Helper zoolang hij te Tjideres woonde en met mij saamwerkte. In ons Orgaan werd de naam Jakoboes Ariën vele jaren nooit anders dan met eere genoemd. Wat hebben

we samen vele jaren gearbeid en gebeden, en hoe was hij mijne vrouw en mij toen immer tot troost en bemoediging.

Echter zelfstandig arbeidende, eerst in de toenmalige filiaal te Djati VII; daarna te Tjibolang, is hij — vooral onder invloed zijner wulpsche vrouw — zoodanig afgedwaald, en heeft hij het Moh. publiek in 't Soemedangsche zooveel aanleiding gegeven de Christenen te verachten, dat deze niet langer te Tjibolang konden blijven wonen.

Nog vóór de Europeesche oorlog uitbrak werd de billijke som van f 350.— voor den grond van Pa Oï geboden; doch toen die jammerlijke wereldbrand zijn gloed reeds zoo spoedig ook op Java deed gevoelen, wilde de kooper zijn geld nog wat bewaren voor het geval hij zou moeten vluchten.

Intusschen had zich eene nieuwe plagerij over de Tjibolangers ontplooid, zoodat Pa Oï zich tevreden stelde met de helft van den reeds bedongen koopsom, en allen naar Tjideres verhuisden.

Tegenover den Heiland en allen die Hem in de Zending dienen, gevoel ik mij verplicht de hoofdpunten dezer laatste plagerij hier mede te deelen. Wie ook dit mijn geschrijf wil krachteloos maken door de goedkoope opmerking: *„gezwollen stijl"*, verantwoordde dat voor den Heer der Zending.

Die laatste plagerij waardoor de ongunstige werking van Art. 71 R. R. op nieuw blijkt, komt in hoofdzaak op 't volgende neer:

De Moh. vader van Ma Oï kwam te overlijden nalatende eene weduwe met drie harer volwassen kinderen. Behalve deze drie had de overledene bij vroegere Moh. vrouwen verwekt nog twee zonen en vijf dochters, van welke kinderen alleen de oudste — Ma Oï — Christen werd.

Behalve woning met inboedel — toekomende aan de weduwe — liet de overledene nog na plm. 15 baoe grond, vertegenwoordigende eene waarde van 2 à 3000 gulden, voor Soend. landbouwers een belangrijk bedrag.

Kort voor zijn overlijden liet de Vader al zijn kinderen bij zich komen, sprak hen toe en herhaalde voor de zooveelste keer met nadruk, dat hij beslist verlangde dat zijne oudste dochter — ook al werd zij Christen — een gelijk aandeel als de andere kinderen moest ontvangen van wat hij zoude nalaten.

Toen men eenigen tijd na de begrafenis van den overleden vader, tot de verdeeling der nalatenschap zoude overgaan, verbood hun

desa-priester — d. w. z. het desa-bestuur — dat de afvallige oudste dochter, zou mede erven, aangezien een „onreine niet kan erven van een reine", ook al heeft de erflater verlangt, dat Ma Oï zal mede erven. De zeven Moh. broeders en zusters van Ma Oï, kinderen van voorgaande vrouwen, eischten dat aan den wensch van vader zou worden voldaan en alzoo zoude mede erven hun oudste zuster, „die hen allen gedurende zoovele jaren met raad en daad had bijgestaan en in moeielijke tijden zoo menigmaal elk hunner liefderijk had opgenomen in hare woning."

Om de Christenen tegen meerdere grievende bejegeningen van hun Mohammedaanschen dorpspriester — immers lid van hun dorpsbestuur? — te vrijwaren, verklaarde Ma Oï, in overleg met haar man niets van die nalatenschap te willen aanvaarden.

Daartegen kwam het zevental in verzet, en vooral de oudste broeder, die verklaarde, als uitvoerder van den vaderlijken wil, te eischen, dat aan den wil van vader moest worden voldaan. En zoo kwam de zaak voor den districtsraad, voorgezeten door het districtshoofd, de Wedana, ergo door een Gouvernementsambtenaar. Alle erfgenamen werden voor dien raad gedaagd, dus ook Ma Oï, zeer tegen haar zin. Zoodra de Voorzitter vernam dat deze oudste dochter Christin is, riep hij ten aanhoore van veel nieuwsgierige Moslims op schamperen toon uit: „Christenen kunnen niet erven van Moslims." Had die Voorzitter het nu maar daarbij gelaten. Doch de algemeen als zeer vredelievend en hulpvaardig bekend staande Ma Oï, verklaarde mij daarna persoonlijk, dankbaar te wezen dat er geen andere Christenen bij tegenwoordig waren en dat zij — alleen om de Christenen te vrijwaren tegen meerder leed — ook mij niets wilde mededeelen van de onheusche bejegening die zij, bejaarde vrouw, voor dien raad had moeten ondergaan, hoewel zij toch reeds te voren afstand gedaan had van haar erfdeel. Door het volhardend protesteeren van haar oudsten broeder, kwam de zaak voor den „Raad Agama". Dit voor den Moslim op Java hoogste Rechts-college besliste, dat Ma Oï moest medeerven op grond, dat de Mohammedaansche erflater zulks bepaaldelijk heeft verlangd, en ook de meerderheid der Mohammedaansche erfgenamen zulks verlangden. Alleen de weduwe met hare kinderen, alsook de desa-priester waren tegen gelijkstelling van Ma Oï met de anderen. Deze beslissing van den Raad Agama werd bekrachtigd door den

betrokken landraad. Toch ging de desa-priester voort de Mohammedaansche erfgenamen te dwingen dat zij de erfenis zouden deelen onder elkander, en dat elk hunner eene zoodanige gave aan Ma Oï zoude schenken, dat ook zij een gelijk aandeel zoude bekomen, op die wijze werd dan voor het groote publiek gered de stelling: „De onreine mag niet erven van den reine." — Zonder eenige raadgeving van mij of van anderen, bleef Ma Oï weigeren op die wijze eene gave aan te nemen, zulks grievend achtende voor alle Christenen; zij bedong een gelijk erfdeel of niets; en werd daarin gesteund door haren Mohammedaanschen broeder.

In dit stadium verkeerde de kwestie reeds toen Ma Oï mij voor 't eerst mededeeling deed van die kwestie.

Aan den te Bandoeng wonende Voorzitter van den betrokken Landraad verzocht ik in een particulier schrijven, mij wel te willen mededeelen hoe deze kwestie het best zou zijn op te lossen.

Collega Ruttink was zoo vriendelijk mijn brief den President persoonlijk te gaan aanbieden. Het antwoord luidde: dat ik mij over deze zaak moest wenden tot de Griffie, dan toch zoude de beslissing van den Raad Agama wel tot uitvoering worden gebracht. Echter verzochten Ma Oï en alle Christenen de zaak liever als afgedaan te beschouwen, vreezende dat de publieke opinie nog meer geprikkeld zoude worden.

Wat daarna buitenom werd gewerkt is mij niet bekend: doch toen Ma Oï het haar toekomend deel werd aangeboden, werd daarbij alleen gezegd: „Dit is uw deel."

Of het hiermede in orde kwam? volstrekt niet; want door den priester en zijne medebestuurders der desa, wordt nog overal rondverteld dat elk der Mohammedaansche erfgenamen uit medelijden, eene gave hebben geschonken aan hunne zuster Ma Oï, want: „Christenen kunnen immers niet erven van Islamieten?"

Lezer, Art. 119 R. R. verzekert vrijheid van belijden aan alle onderdanen.

Maar is dan onze „Neutrale Wetgever" niet gehouden aan alle zijne vertegenwoordigers, langs officiëelen weg te doen verstaan, dat het — in het burgerlijk leven zoo diep ingrijpende erfrecht — niet wordt beheerscht door geloofsbelijdenis, maar wel door bloedverwantschap? En waar nu het Javaansche volk, in zijne vooruitstrevende, hoogere standen gaat ontwaken en steeds meer

betoont te willen leven naar de beproefde beginselen onzer neutrale wetgeving, — wordt het dan nu niet de gewenschte tijd om te gaan bepalen, dat geen dienaar van eenigen godsdienst, qua talis zitting kan hebben in eenig officiëel burgerlijk bestuur; en dat ook geen dienaar van onzen neutralen Staat, als zoodanig bemoeienis mag hebben met de speciale belangen van eenigen godsdienst?

't Was eene aandoenlijke ontmoeting toen de broeders en zusters van Tjibolang met hunne kinderen de vorige maand hier aankwamen. Zij werden hartelijk welkom geheeten; doch toen ik Ma en Pa Oï de hand drukte en dat trouwe echtpaar dank wilde zeggen voor hunne liefderijke en ook moedige daad woonplaats te willen verleenen aan allen, die in de Afdeeling Soemedang gewonnen werden voor Christus, toen hokte mijn stem van aandoening — ja, maar óók van schaamte als Nederlander, wijl deze altijd vredelievende en hulpvaardige oudjes weten en met nadruk ook hebben ervaren, welk eene macht en invloed de Mohammedaansche desapriester ontleent aan de wetten, in oude tijden opgelegd door den wetgever van het vrijheidlievende volk van Nederland.

Nietwaar Lezer? gedurende deze zoo bange oorlogs-maanden jubelt onze ziel, als door de tranen heen, dat ons dierbaar Vaderland nu voor de zoo wreed neergetrapte of verjaagde fiere Belgen, en ook voor anderen, zich opnieuw wil betoonen nog altijd te zijn het van ouds wereldberoemde classieke land der vrijheid en der herbergzaamheid. Moge alle onderdanen van ons zoo rijk gezegend Nederland, — in navolging van onze terecht vereerde Koningin en van Hare voortreffelijke Raadslieden — zoolang zulks noodig blijft, blijmoedig volharden in het betoonen van belangelooze hulpvaardigheid aan *allen*, die hulp behoeven. Het nog immer klimmend debet van heden, uit zuivere menschenmin aanvaard, — zal onze trouwe en almachtige Vredevorst straks omzetten in een, door niemand bedongen, geestelijk en stoffelijk crediet, want: die zich in der waarheid ontfermt over den hulpbehoevende, die leent den Heer. (Spr. 19 : 17.)

Lof en dank! aan onzen Heiland en Zender, dat ik in deze dagen van het veertigjarig jubileum mijner vrouw en van mij, nog éénmaal bij deze de bede mag leggen als aan de consciëntie van alle staatkundige partijen van ons neutraal Vaderland, n. m. de bede, dat de aan alle onderdanen verzekerde vrijheid van belijden, worde

mogelijk gemaakt óók voor de Inlandsche Christenen en voor de Moslims binnen de Mohammedaansche desa op de „Gouvernements gronden" van Java.

Hoe gaarne ik ook eene meer volledige geschiedenis had op schrift gesteld — niet alles was voor publiceering geschikt. Toch meen ik, op grond van het bovenstaande, te mogen constateeren:

a. Behoudens de in ieder menschenhart oorspronkelijk aanwezige tegenstand tegen het den mensch veroordeelende Evangelie van Christus, — wordt in de praktijk der Christelijke Zending onder de plattelands bevolking van Java zelve, in den regel niet ervaren, dat er welbewuste, principieële vijandschap zoude bestaan tusschen de *ambtelooze* Moslims en de dito Inlandsche Christenen.

b. Verreweg de meeste en de belangrijkste bemoeilijking van den vreedzamen arbeid der Chr. Zending op Java, komt voort uit de niet voor alle Inlanders gelijke beteekenis en werking van de Art. 71 en 124 R. R.; zoodat over geheel Java blijkt noodig te wezen, dat voor de Inl. Christenen, wonende binnen de naar Art. 71 bestuurde desa, behoort gezocht te worden naar „Vrij terrein", wat in strijd is met de neutraal bedoelde beginselen van ons Regeeringsbeleid.

c. Constateerende dat alle cultuurvolken komen tot scheiding van Staat en Kerk; dat de door den Islam geëischte starre éénheid van die beide, wijst op het tijdelijk karakter van den Islam; en alzoo mag worden verondersteld, dat de nu ontwakende Javaan, bij voortgaande ontwikkeling — óók ter bevordering der blijkbaar door hem begeerde associatie met de Nederlandsche natie — in toenemende mate zal gaan gevoelen de noodzakelijkheid dat in de de Regeering vertegenwoordigende besturen, geen dienaren van eenigen godsdienst als zoodanig zitting verkrijgen; noch ook dat aan eenig dienaar van onzen neutralen staat bemoeiënis zal worden verleend in het belang van welken godsdienst dan ook.

d. Nu immers in voorbereiding is het codificeeren van **de adat,** en elke adat haar geboorte-acte en rechtskracht ontvangt van wie op het oogenblik de macht in handen heeft, zoo kan er — het wordt hier met alle bescheidenheid verondersteld — óók geen bezwaar tegen bestaan, dat door onzen Algemeenen

Wetgever worde gecodificeerd, dat het erfrecht — ook binnen de Koloniën van den Ned. Staat, niet wordt beheerscht door geloofsbelijdenis maar wel door bloedverwantschap.

e. Oók door de zoo duidelijk sprekende geschiedenis van den nu verloren post Soemedang, is overtuigend gebleken, dat — zoolang onze Ned. Wetgever het *burgerlijk* samenleven van burgers van verschillende godsdienstige belijdenis in de desa, nog niet heeft mogelijk gemaakt — de Christen Zending bij haren arbeid binnen de centra's der Mohammedaansche bevolking zooveel mogelijk behoort aan te sturen op het vormen van burgelijk zelfstandige, Christengemeenten. En zulks óók opdat deze *Gemeenten* door Christus kunnen worden toebereid tot overname der Zendingstaak door onzen Heiland en Zender gesteld tot eene levens-voorwaarde voor elke Gemeente, zoowel als voor ieder Christen.

Kadipaten, W.-Java, 28 Juni 1915.